

УДК 327.001.73 (100)
DOI 10.46493/2663-2675-2021-1-2-3

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОСОЛЬСТВА УКРАЇНИ В ТУРЕЧЧИНІ

Думка великого східного філософа і вченого Мевляни Румі: «Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilirler», що у перекладі: «Спільну мову/порозуміння знаходять не ті, хто говорять однією мовою, а ті, хто поділяють однакові почуття/оцінки/погляди», висловлена ним багато століть тому, напевно застосовна і в контексті сучасного розуміння культурної дипломатії, головних її цілей.

Є чимало визначень терміну «культурна дипломатія». Звичайно, що мова йде про «обмін ідеями, інформацією, творами мистецтва та іншими компонентами культури між державами й народами з метою зміцнення взаєморозуміння». В сучасному глобалізованому світі роль культурної дипломатії, як найвиразнішого прояву «м'якої сили», лише зростатиме – тут доречно згадати й про нові виклики та можливості, які в цьому контексті відкриває digital diplomacy. Україна ж відносно недавно дієво розпочала застосовувати інструментарій культурної дипломатії, що є стрижнем публічної дипломатії, у своїй зовнішній політиці. Позитивний імідж, брендування, забезпечення прихильного ставлення іноземної аудиторії/суспільства до своїх наративів, навіть самомаркетування та промування держави – все це досягається інструментарієм культурної дипломатії.

Безумовно, що за цим має стояти чіткий національний інтерес та чітко сформовані наративи для поширення. Досягнені результати у кінцевому підсумку мають посилювати конкурентні спроможності держави, формувати позитивні уявлення про країну, її цінності

та ідеї, сприяти притоку капіталів, інвестицій та економічній взаємодії, впливати на зростання туристичного потоку та особистісних обмінів тощо.

Для України стрижневим також є протидія гібридній інформаційній війні та ворожій пропаганді у різних регіонах світу, долання негативних стереотипів, формування у свідомості світової спільноти справжнього позитивного іміджу нашої держави, виходячи з «правильних» наративів. І роботи ще потрібно чимало здійснити, навіть у стосунках з найближчими сусідами, які б, очевидно, за 30 років незалежності мали мати більш адекватне уявлення про Україну та українське суспільство. На практиці, на жаль, ситуація ще далека від ідеалу, що зобов'язує нашу дипломатичну службу бути подвійно ефективною, зважаючи на існуючі реалії.

У світі викристалізувалися різні моделі форм втілення цілей культурної дипломатії, адаптованих також під специфіку регіонів/країн/суспільств. І на сьогодні Україна, власне, формуючи власні інституційні спроможності у сфері публічної дипломатії, має змогу відразу застосовувати ці кращі світові практики, розвиваючи, безсумнівно, і свою ефективну національну школу.

Прочитую в цьому контексті дуже влучні і показові слова генерального директора Українського інституту Володимира Шийка: «...ми почали публічно говорити про культурну дипломатію як чинник національної безпеки, спосіб зміцнення суб'єктності держави, дієвий інструмент деколонізації і критичного осмислення свого місця у світі».

Враховуючи тимчасову окупацію певної частини території України, необхідність відновлення територіальної цілісності та суверенітету нашої держави, здійснення ефективної культурної дипломатії у таких надзвичайно важливих країнах як Туреччина є вкрай необхідним. Та й досвід, отриманий за результатами подібної діяльності у такому регіоні й державі, є справді цінним і застосовним в інших географіях.

І на сьогодні можемо твердо констатувати, що «правильної України» в Туреччині стало набагато більше. І це, власне, закономірності, які не можуть бути випадковостями. Саме таку оцінку хочеться дати здобуткам українських дипломатичних установ у сфері культурної дипломатії у Туреччині.

Оприлюднені результати нового соціологічного опитування «Турецькі тренди-2020», проведеного одним із провідних стамбульських університетів Kadir Has, є прямим підтвердженням дієвості «м'якої сили», зокрема культурної дипломатії. Цього року Україна вперше зайняла достойне місце в рейтингу, суттєво здобувши «народну довіру та прихильників» – наша країна посіла високе восьме місце серед топ-10 найбільш дружніх та близьких для Туреччини держав. За сухими цифрами стоять сотні культурно-мистецьких заходів українських дипломатів, події, інформаційні кампанії. На практиці це також означає «більше України в Туреччині» – власне, таким девізом у своїй щоденній діяльності керуємося. Дуже простим, але ємким: «Більше сучасної, модерної, динамічної, з високою культурою та мистецтвом, високотехнологічної та передової України». Крім того, саме завдяки інструментам культурної дипломатії можливо ефективно протидіяти ворожій пропаганді, ламати існуючі стереотипи, творити позитивний імідж держави.

Під час багатьох культурно-мистецьких заходів доводилося бути «першопрохідцями», започатковувати нові ініціативи та проекти, часом «відкривати» для аудиторій настільки географічно близьку державу. Водночас обов'язково враховували специфіку країни перебування, релігійно-культурні особливості та інші важливі чинники з метою досягнення максимального ефекту та «завоювання сердець». Туреччина – держава, де «працює емоція» і цінується відповідний підхід та атмосфера заходу. При формуванні відповідної ідеї та подій культурної дипломатії надзвичайно важливо опиратися на спільності у різних сферах, паралелі, які є між нашими народами та країнами. Саме такої «філософії» ми дотримувалися при плануванні низки, безумовно, успішних заходів.

Одним з перших крупних великих реалізованих проектів була організація виставки «Орнаментальне ДНК». Використовуючи схожість певних явищ у культурі, зокрема орнаменталістиці, застосовуючи сучасні методи модерного перформансу, спільно з креативними митцями з України нам вдалося створити унікальний проект, який викликав широкий резонанс у мистецьких колах, схвальні відгуки у мейнстрімних ЗМІ та глибоке зацікавлення серед відвідувачів, на базі Центру сучасного мистецтва в Анкарі Cermodern. Власне,

на їхнє прохання виставку було продовжено. За одностайним відгуком експертів, це було нове явище за формою дійства як для Туреччини, так і для України у формі та змісті представлення нашої країни. Після цього креативне керівництво галереї Cermodern та Folkart (Ізмір) уже ініціативно зверталася з пропозиціями організовувати спільні заходи, відвідали Україну для налагодження прямих контактів з митцями.

Зокрема, як наслідок, на базі Cermodern уже декілька років поспіль українські виконавці танцю у стилі модерн займають лідируючі позиції: український виступ на Фестивалі сучасного танцю в Анкарі – соло-танець на тему насилля над жінками. Гендерна тема є дуже актуальною – жінки активно обстоюють свої права. Це відносно нова тема, і все, що з цим пов'язано, добре «заходить». Незважаючи на контраверсійність постановки (гендерне насилля, боротьба за права жінок, стереотипи, релігійні заборони тощо), постановка мала надзвичайний успіх у публіки. Важливими чинниками успіху були, власне, виконавці з української сторони, якість представленого продукту – його форма та новизна, а майданчик – одна з найпрестижніших у країні галерей сучасного мистецтва.

Ще один успішний проект, що дозволив охопити широку аудиторію та географію, сприяв творенню позитивного іміджу – виставка «50 винаходів, які Україна подарувала світу». Розпочали показ з аеропорту Анкари, щоб охопити максимальну кількість груп людей – і це спрацювало. Після цього виставка побувала в десятках місць: від університетів, центральних майданчиків міст, бібліотек до мерій. І – знову ж таки – за кожним разом поруч із захопленням різними аудиторіями висловлювалося здивування рівнем науки, технологій, мистецтва в Україні. Виставка дозволила, при відповідному інформаційному супроводі, показати потужну Україну з неймовірно талановитим народом, великим потенціалом.

Іншим надважливим напрямком роботи була діяльність, спрямована на посилення та структуризацію української громади в Туреччині, без якої неможливо уявити успішну культурну дипломатію в будь-якій країні. На сьогодні кількість юридично оформлених українських спільнот, кожна з яких має активного лідера, досягла 16 – практично в кожному місці компактного проживання. Усі вони забезпечені приміщеннями – зі своїми бібліотеками, суботніми школами, різними гуртками. Ці осередки перетворилися на епіцентри сучасного українства в конкретних регіонах. Відтак, з одного боку, дозволяють зберігати свою ідентичність, тотожність, коріння, культурні традиції та мову громадянам України – водночас щодня поширюють інформацію про свою Батьківщину, працюють на її позитивний імідж та, безумовно, на позитивний порядок денний двосторонніх відносин. У проведенні низки заходів культурної дипломатії роль громад є визначальною – особливо тих, що стосуються народних традицій, свят та певних історичних подій, постатей.

Тому важливим, як і для зміцнення громади, так і для формування позитивного іміджу нашої країни, було запровадження святкування дня вишиванки (зо-

крема вручення вишиванок новонародженим дітям у змішаних шлюбах), шевченківських днів, регулярних урочистостей з нагоди значущих історичних дат, вшанування пам'яті видатних постатей. Водночас усі ці заходи завжди викликають значний інтерес у турецької аудиторії, відкривають багатогранність України, знаходять широке висвітлення у масмедіа. Активні учасники української громади є водночас такими собі «амбасадорами культурної дипломатії», формуючи позитивний образ України.

Ще одним винятково важливим сегментом є діяльність спільно з кримськотатарськими об'єднаннями (налічується в Туреччині понад 56 спілок – за різними підрахунками проживає понад два мільйони кримських татар) та їхніми лідерами у проведенні спільних заходів. Кожен із таких спільних заходів викликає величезну зацікавленість у турецькому суспільстві та медіа, має значний резонанс: щорічні Кримські ночі у різних регіонах, наукові конференції та семінари, активності в соціальних мережах та масмедіа. Особливо важливіми стали відзначення 100-я Курултаю, виставки щодо хронік окупації Криму та опору агресору – зокрема, «Доросле кримське дитинство». Жалобні заходи, приурочені роковинам депортації кримськотатарського народу (що важливо, вперше за підтримки турецького державного органу УТВ – Головного управління з питань тюрків за кордоном і споріднених спільнот при Уряді Туреччини), які завжди супроводжуються багатолюдними мітингами та молитвами у центральних мечетях регіонів. Уперше також було проведено Іфтар (вечір розговіння під час священного для мусульман місяця Рамазану) лідерів і кримськотатарських активістів, участь в якому взяли міністри закордонних справ України та Туреччини. Під час заходу була також розгорнута виставка про взаємозв'язок української та кримськотатарської культур «Чумацький шлях». Проведення спільного Іфтару мало надзвичайно позитивне значення для українсько-турецьких відносин, проблематики деокупації Криму – як і участь Президента України у відкритті будівлі Генерального центру культури та взаємодопомоги кримських тюрків Туреччини. Загалом, кримськотатарська громада відіграє виняткову роль у формуванні позитивного двостороннього міждержавного порядку денного та виступає, без пере-

більшення, надважливим мостом дружби між народами. При плануванні заходів культурної дипломатії потрібно також пам'ятати і про проживання в Туреччині чисельної громади турків-месхетинців, які були переселені з України і більшість з яких зберігає українське громадянство.

В рамках заходів культурної дипломатії Посольством також запроваджено участь України у дипломатичному Різдвяному ярмарку. За безпосереднього супроводження дружини Посла участь у цій події перетворено на справжнє багатомірне представлення України: від традиційної сувенірної продукції до виконання українського танку та пісні. Справедливо кілька років поспіль українські стенди є одними з найбільш популярних під час ярмарку. Посольство входить до топ-10 іноземних місій, які найбільше жертвують на благодійність з отриманих коштів. І – знову ж таки – це знаходить надзвичайно позитивні відгуки як у безпосередніх відвідувачів, так і в пресі, працюючи на позитивний імідж країни.

Музика – ще одна сфера, у якій Україна має сильні позиції і практично завжди досягає позитивного ефекту. Особливо – класична, високопрофесійні виконавці якої з України вже здобули і свою аудиторію, і симпатії публіки. Модальності проведення заходів культурної дипломатії у цьому сегменті досить широкі: від диригування українськими диригентами турецькими оркестрами до спільного виконання класичних/турецьких/українських творів у поєднаних оркестрах. Лише протягом одного року тричі запрошували до Анкари українського диригента для проведення спільних концертів з турецькими оркестрами. У Бількентському симфонічному оркестрі (м. Анкара) перша скрипка – українець Євген Кострицький. Українських диригентів і класичних музикантів запрошують й до інших міст у всій Туреччині, їх знають і цінують у фаховому середовищі ТР. Українська диригентка Наталя Пономарчук з успіхом виступала у Президентському симфонічному оркестрі.

Чудовим спільним виступом став проект одеського піаніста Олексія Ботвінова та турецького перкусіоніста Бурхана Очала («Бах. Перезавантаження» – Гольдберг-варіації Баха з перкусією, в якому сучасне прочитання Баха у виконанні О. Ботвінова поєднується зі східними ритмами перкусії Б. Очала). Проект став символом культурної синергії Заходу та Сходу і мав надзвичайний успіх в Україні, Туреччині та Європі. Успішним був і виступ канадського піаніста-віртуоза Любомира Мельника, етнічного українця. На камерний захід було запрошено мистецьку еліту Туреччини, керівництво провідних міністерств та відомств, фахових журналістів. У цьому переліку хочеться згадати участь й успішний виступ Національного академічного ансамблю танцю зі своїм оркестром у престижному Міжнародному музичному фестивалі в Анкарі.

Кінематограф та театр – це теж дуже вдячні теми для турецької аудиторії. Вперше за ініціативи Генерального консульства у Стамбулі було проведено Дні українського кіно в Туреччині, які завершилися справжнім успіхом. Останніми роками український кінокон-

тент присутній на різноманітних фестивалях. Покази українських фільмів «Донбас», «Кіборги», «Хаджи-бей» отримали і спеціальні нагороди. В цьому контексті важливою в Туреччині є діяльність українських режисерок та продюсерок: Марини Ер Горбач, зокрема фільм «Омар і ми», відзначений низкою міжнародних нагород, та Марії Єршової, одного з продюсерів фільму «Анатолійський Леопард», що виборов нагороду за найкращий проект в Jerusalem Film Lab та отримав фінансування в Міністерстві культури Туреччини. Це – спільна турецько-польсько-дансько-німецькою кіпродукція, що нині знаходиться у монтажному періоді.

Успішним виявився проект, реалізований спільно з турецькою режисерською групою, із підготовки промofilmу про Україну «турецькими очима», орієнтованого на ТР. Цією ж творчою командою було знято фільм про бойове мистецтво українських козаків, що тривалий час протримався як один з найрейтинговіших у своєму сегменті на центральному телебаченні (TRT). Надзвичайно важливим у цьому контексті видається реалізація спільного українсько-турецького проекту щодо створення фільму про лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева «Киснева станція». Суттєвий поступ у цьому напрямку здійснено. Вдалою спробою представити український театр був виступ Київського театру тіней Papasonu на міжнародному фестивалі в Анкарі. Загалом кінематограф, особливо спільні продукти – це виграшна тема для ТР і має ще величезний незадіяний потенціал.

У Туреччині поступово відкривають для себе глибину та якість українського мистецтва, його художників. Знаковою подією у цьому контексті стало проведення виставки картин відомого українського художника Івана Марчука «Відлуння мрій» в одній з найпрестижніших галерей Туреччини FolkArt (м. Ізмір). З великим успіхом пройшла виставка геніального українського художника Олекси Грищенка у Стамбулі у галереї Коч. Уперше було зібрано у Туреччині роботи українського митця з багатьох музеїв та приватних збірок, зокрема з України. Великий інтерес викликала виставка художника, майстра-емальєра Олексія Коваля.

Ще одним прикладом вдалого виходу українського продукту на ширшу турецьку/міжнародну арену є проект Art-Residence Поліни Сьомочкіної у Стамбулі. Залучення молодих талановитих художників, які творять сучасне модерне мистецтво, є надзвичайно перспективним і, безсумнівно, має значний потенціал подальшого розвитку. Мистецькі арсенали, арт-резиденції, пленери тощо із залученням українських і міжнародних митців – цікавий і перспективний формат, що дозволить інтернаціоналізувати і популяризувати українську культуру за кордоном у контексті ширшому за національний.

Як показує досвід, цікавими та ефективними є залучення сучасних українських митців: скульпторів, керамістів. Зокрема, резонансною була участь українських скульпторів – Олексія Золотарьова, Данила Шуміхіна та Василя Грубляка – у виставці сучасного мистецтва в галереї SerModern в Анкарі. Саме участь українських митців у відповідних фестивалях у Туреч-

чині була певною родзинкою цих заходів – навіть відкриттям української культури у цьому сегменті: зокрема кераміст Олеся Дворак-Галік та кримський татарин Руستم Скибін.

З іншого боку, є і зацікавлення традиційною українською культурою, оскільки Туреччина також досить традиційна країна і в ній дуже шануються різноманітні традиційні ремесла, декоративно-прикладне мистецтво. У цьому в нас дуже багато спільного: спільні орнаменти, спільні техніки виконання, скажімо, керамічних виробів, гончарних виробів чи ткання килимів. У Туреччині надзвичайно популярними є різні фестивалі традиційних мистецтв із запрошенням представників різних народів.

Важливим у цьому контексті стало забезпечення участі українських майстрів (кримськотатарського художника-кераміста Р. Скибіна та майстра косовської кераміки М. Гринюк) у Міжнародному фестивалі декоративно-прикладного мистецтва (м. Анкара).

Українська солідна школа в цій сфері добре відома у Туреччині і тому викликає широкий інтерес. Ще одним важливим напрямком діяльності у сфері культурної дипломатії, безсумнівно, виступає книговидання творів українських авторів. Так склалося, що турецькій аудиторії практично невідома українська література, відсутні переклади українських авторів. Цей напрямок має займати чільне місце. Тому важливим є забезпечення участі української сторони у престижному Стамбульському ярмарку, здійснення подальших перекладів творів турецькою мовою. Останніми роками вдалося втілити публікацію понад 20 видань, проте цього однозначно замало. З метою промування сучасної української літератури організовано приїзд до Туреччини письменника Андрія Любки, який провів кілька авторських вечорів. Суттєвим просуванням на цьому напрямку буде завершення роботи над першим повноцінним українсько-турецьким словником, робота над яким активно ведеться.

Враховуючи місцеву специфіку, особливе місце займає кулінарна складова культурної дипломатії. Це завжди гарантує великий інтерес широкої аудиторії та успіх. Досвід проведення перших Українських кулінарних днів в Анкарі за участю відомого шеф-кухаря з

України Юрія Ковриженка яскраво це засвідчив. Успіх мала і зустріч шеф-кухаря зі студентами Гастрономічної академії одного з найбільших навчальних закладів Анкари – Башкентського університету, де він провів майстер-клас та взяв участь у зйомках кулінарного шоу на місцевому телеканалі. В рамках цих днів окремо проведено презентацію України та української національної кухні для дружин іноземних послів у Туреччині, турецьких дипломатів, високопосадовців та представників ділових кіл, організований дружиною Посла України в ТР.

В умовах пандемії Covid-19 віртуальна кулінарна дипломатія набула особливої актуальності. Дружиною Посла реалізовано низку майстер-класів онлайн високої української кухні для широкої турецької та міжнародної публіки за участю кращих українських шеф-кухарів: Юрія Ковриженка та Євгена Клопотенка. Знову ж таки – ці активності висвітлювалися у мейнстрімних ЗМІ, отримали високі оцінки фахового середовища. В рамках цих заходів вдалося «повернути українську прописку» борщу у турецькій Вікіпедії. Презентацію української культури і кухні було також організовано дружиною Посла в рамках заходу, присвяченого десятиріччю SHOM (Spouses of Heads of Mission), на якому була присутня дружина Міністра закордонних справ Туреччини.

Кульмінаційними заходами у сфері культурної дипломатії, концентрованим представленням України було проведення офіційних прийнятих з нагоди Дня незалежності України. В Туреччині вони мають особливе почесне значення, їх відвідує значна частка елітної аудиторії. Показово, що за оцінками місцевих фахових видань, українські прийняття увійшли до топ-5 найбільш привабливих як за змістом, так і за формою – вони стали очікуваною подією у місцевому культурному житті. Так, як приклад, у рамках останнього «допандемійного» дипломатичного прийняття з нагоди Дня Незалежності відбувся концерт турецького камерного оркестру (за участю українських музикантів) під керівництвом українського диригента, керівника Київського камерного оркестру Національної філармонії України Наталії Пономарчук. Спеціально для цього концерту українською компанією Gagarinmedia було створено лазерну відеопрезентацію з основними віхами української історії від прадавніх часів до наших днів, а також портретами українських героїв сучас-

ності. Перед гостями також виступив турецький гурт Арпанатолія та український гурт B&B.

Зазвичай, українські прийняття також супроводжуються різноманітними виставками. Особливо вирізняється виставка архівних документів з українських архівів та Османського архіву Туреччини, присвячена 100-річчю відродження української державності та встановлення дипломатичних відносин між Україною і Туреччиною – була втілена пані професором, доктором наук Іриною Матяш.

Ще одним нововведенням, яке супроводжує українські прийняття, стало підсвічення одного з головних символів столиці – вежі Атакуле в кольори українського прапора з нагоди Дня Державного Прапора та Дня незалежності України. Окрім того, вперше з цієї нагоди в українські національні барви було підсвічено міст через Босфор у Стамбулі.

Отже, лише на прикладі деяких визначальних заходів у сфері культурної дипломатії показано її значення в конкретно взятій країні – Туреччині. Цей напрямок не може бути другорядним – він справді має наріжне значення для реалізації зовнішньополітичного курсу держави. Важливо позиціонувати Україну як країну, що є частиною спільного європейського культурного простору і водночас має надзвичайно самобутню, автентичну культуру. Але, крім традицій і традиційного мистецтва, Україна має також і дуже динамічне сучасне культурне життя, цікаве сучасне мистецтво, самобутніх митців, скульпторів, художників, музикантів, прекрасну нову музику. І про все це має знати турецька аудиторія. Тобто не лише знати Україну як країну традиційну, але й як країну сучасну.

Якщо говорити про емоційне сприйняття поза межами професійної діяльності, то Україна – це там, де постійно щось відбувається. Це не статична держава, а держава у постійному русі, пошуку. Це люди, які внутрішньо вільні і які не дозволяють нікому свою свободу обмежувати. І цією особливістю людей можна пояснити й особливості нашої культури, нашого культурного життя. Це прагнення вийти за рамки встановленого і стабільного, це постійний порив ступити далі та йти вперед. І можливо через те, що в українцях ще присутній цей «живий нерв», мені б хотілося думати, що високою місією нашої країни і наших митців є привнесення духовності та душевності до світової культурної скарбниці, нових яскравих фарб до європейського мистецтва.

Оскільки Туреччина знаходиться на перетині багатьох світів – Європи, Азії, Близького Сходу... – та є дуже впливовим регіональним гравцем, на якого рівняються багато інших країн, важливо правильно позиціонувати тут Україну та її культуру. Адже культура є тією «червоною доріжкою», яка може прокласти «стежку до сердець» наших турецьких друзів і проторувати шлях для усіх майбутніх досягнень, напрацювань та успіхів у різних сферах співробітництва.

Завершу простим та ємким девізом: «Більше України у Туреччині та й у усьому світі».

Андрій СИБІГА,
*Надзвичайний і Повноважний Посол України
в Турецькій Республіці*